

**HEVRA KEDOȘA ȘEL LEVAYA VEREHIȚA, INSTITUȚIE A
COMUNITĂȚII ISRAELIȚILOR DE RIT SPANIOL
BUCUREȘTI
(A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA –
PRIMELE DECENII ALE SECOLULUI AL XX-LEA)**

Lucica Bercovici*

Abstract: *The theme of this research refers to the evolution of a Sephardic Community institution, Hevra Kedosha șel Levaya veRehita (Sacred Brotherhood of Funeral Ceremonies and Ritual Inhumation) in Bucharest in a complex period of the history of Jews in Romania, characterized by the abolition of the central institution Hahambasia in 1834, under the influence of the Organic Regulations, massive immigration from neighboring territories, the placement of religion and rabbinical authority in the background, as a result of the Haskala (Jewish enlightenment) and the business opportunities offered by the incipient capitalist economy, the polarization of the Jewish society between differend groups: Sephardi-Askenazi, foreign subjects – subjects of the Romanian state/Ottoman Empire (sudiți-raia-pământeni), conservatives-reformists, elites-masses. On a extra community level, the restrictive measures of the era also contributed to disorganization.*

For these purposes, Jewish institutions, community or private, acted in concert, according to Jewish norms. Among them, the Sephardic funeral institution, Hevra Kedoșa șel Levaya veRehita, the subject of this research, stands out for its longevity, specific social influence (integration into the social economy to the balance of the charity-contributive), relationship of the Sephardic social life, documented in the Archives of the Historical Centre of the Jewish Community of Romania. The Sephardic institution went through successive reforms between 1811–1936, in order to maintain the central community role to secure its own members and even to ensure the survival of Sephardic life, as a model of peaceful integration, marked by mutual pragmatism in Romanian society.

Keywords: Havra Kadisha of Levaya and Rehita; Sephardic Jew; mitzvah (good action); Solomon Halfon; Paquid (honorary president); parnasim (counselors).

În istorie, rezistența diferitelor grupuri umane la provocările mediului social s-a realizat prin coeziune, care nu presupune doar dorința

---

* Doctorandă, Școala de Studii Avansate a Academiei Române – Institutul de Studii Sud-Est Europene, București; e-mail: bercovici.lucica@yahoo.com
„Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu». Series Historica”, tom LXIV, 2025,
Supliment nr. 1, p. 169-190.

oamenilor de a fi împreună, ci și raporturi de obligativitate, caracterizate prin atitudini și norme¹. Este și cazul coeziunii evreiești, care nu se bazează doar pe religie și filantropie, include respect față de ierarhie și autoritate de orice factură, dinamism economic și contributivitate generală, cultură și ideologie. Lipsiți în majoritatea existenței lor istorice de teritorialitate, evreii au dezvoltat acest sistem inovativ al susținerii reciproce. Moses Gaster descria astfel, metaforic, conexiunea evreilor: „în consecință, pe cât s-a putut, am jucat astfel rolul unui curent electric sau transmisie fără fir, comunicând ușor unul cu altul”².

Principiile coeziunii evreiești au fost formulate după distrugerea celui de-al doilea Templu de către Titus (70 d.e.a.) de învățatul Iochanan ben Zakkai, mentorul Școlii din Yavne. Unul dintre acestea vizează organizarea evreilor în Diaspora, precizând că, atunci când 120 de bărbați locuiesc la o anumită distanță de comunitatea principală, pot constitui o comunitate proprie, cu instituții și taxe specifice, din care se întrețin cultul, operele de binefacere, instrucția școlară pentru copiii orfani sau nevoiași, dascălii trebuind să aibă salarii bune, pentru ca munca lor să fie atrăgătoare și onorabilă³. Orice comunitate tradițională își înființa astfel instituțiile absolut necesare și anume *havra* (casa de rugăciune), *mikva* (baia rituală), cimitir, școli (*Talmud Tora, hederim*), dar și profesii necesare practicării normelor: *haham* (tăietorul ritual), brutari pentru *matzos* (pâinea nedospită), cizmari ș.a. Prezența unui rabin doct la conducerea comunității îi oferea prestigiu în fața autorităților⁴.

Tema prezentei cercetări se referă la istoria unei asemenea instituții comunitare, proprie comunităților numeroase și stabile, și anume societatea sefarzilor din București, *Hevra Kedoșa șel Levaya veRehița (Confreria Sacră de Ceremonii Funebre și Înțepănare Rituală)*, într-o perioadă complexă, caracterizată prin desființarea instituției centrale, Hahambașia, în 1834, sub influența Regulamentelor Organice, imigrația externă masivă, decăderea autorității rabinice în condițiile Haskalei, dar și ale oportunităților de afaceri oferite de capitalismul incipient, polarizarea societății evreiești și fricțiunile dintre diferitele grupuri. În

¹ Alina Magdalena Manole, *Coeziune socială și analiză post criză*, „Economie teoretică și aplicată”, vol. IX, (2012), nr. 11, p. 111–112.

² Moses Gaster, *Memorii. Corespondență*, București, Edit. Hasefer, 1998, p. 246.

³ Max Dimont, *Evreii, Dumnezeu și istoria*, București, Edit. Hasefer, 1997, p. 128–130.

⁴ Itzak Kara, *Contribuții la istoria obștii evreilor din Iași*, București, Edit. Hasefer, 1997, p. 15.

plus, la dezorganizarea vieţii comunitare contribuiseră şi măsurile restrictive ale epocii.

La evrei, Hevra Kedoşa nu constituie o simplă societate funerară, înmormântarea rituală însemnând o îndatorire sacră pentru enoriaşi, iar fraţii (la sefarzi, *hermanos*) fiind persoane onorabile din comunitate, dedicate slujirii coreligionarilor. În „Buletinul jubiliar” din 1911, dedicat Hevrei Kedoşa sefarde, I.D. Bally susţine că, „pentru conservarea în bună stare a spiritului neamului”, învăţaţii din Diaspora au inclus în *Tratatul Pea pentru indivizi şi comunităţi* îndatoririle rituale ale israeliţilor, adăugate şi la rugăciunea de dimineaţă⁵. Între acestea se situează şi îngrijirea morţilor, pe care Raul Siniol o considera o *mitzvah* (faptă bună), descriind-o amănunţit⁶ şi drept faptă mult lăudată, căci cei plecaţi nu au posibilitatea de a răspunde⁷. Relaţia cu strămoşii, esenţială pentru supravieţuirea comunitară, este atestată şi prin denumirea cimitirului, *beit hahaiim* (casa vieţii), înscrisă pe frontispiciul cimitirului sefard din Bucureşti⁸. În general, lucrările istoriografice insistă pe aspectul de *mitzvah* al ritului funerar. Opinăm că instituţia Kedoşei prezintă şi alte semnificaţii, pe care ne propunem să le detaliem în continuare.

Am cercetat în acest scop documente inedite, aflate la Arhiva Centrului de Studii al Istoriei Evreilor din România, fondurile I şi II, secolele XIX–XX, care prin varietatea lor tipologică, dări de seamă, bilanţuri, cereri de admitere, chitanţe, reclamaţii, oferă o viziune exhaustivă asupra societăţii funerare, iar prin conotaţiile economice, financiare, sociale, o perspectivă originală asupra Comunităţii Spaniole bucureştene, în general. De un real ajutor ne-au fost şi *Statutele Congregaţiunii Israelite de Rit Spaniol* (1882), studiate la Arhivele Naţionale Istorice Centrale – Bucureşti, în fondul *Comunităţi Evreieşti din România*. Am ales evreii sefarzi din Capitală, atât pentru modelul paşnic şi pragmatic al relaţiilor cu populaţia locală şi cu autorităţile, cât şi pentru contribuţia atestată la dezvoltarea economică şi la urbanizarea oraşului.

---

⁵ Isac D. Bally, *Buletin jubiliar publicat cu ocaziunea Serbării de Hanuka, dată la împlinirea unui secol de rodnică existenţă şi activitate (5571–5671)*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice Eminescu, în Arhiva Centrului de Studii Istorice al Evreilor din România [infra: ACSIER], Fond I, dosar 183 (1811–1911, 1875–1893), f. 3.

⁶ Raul Siniol, *Momente sefarde*, Edit. Ierusalim, 1980; cap. Hevra Kedoşa.

⁷ <https://www.hevrakadisha.org/hevra-kadisha/>, accesat la 22 martie 2025

⁸ Raul Siniol, *Momente sefarde*, p. 26.

Desigur că aspectul moral-religios, de *mitzvah*, primează în activitatea Hevrei Kedoșa. Statutele acestor societăți erau incluse în condici (*pinkasuri*). Conform normelor, se percepeau taxe pentru morții familiilor înstărite, stabilite după clase; cei sărmani erau înmormântați gratuit⁹, iar când solicitările materiale au fost depășite, s-au implicat și societăți conexe private ale notabililor comunității, *bikur olim*, precum cea din Roman, anterioară anului 1800. Kedoșa avea și alte îndatoriri, precum: îngrijirea bolnavilor, procurarea lemnelor de foc pentru nevoiași, haine, colecte de Pesah¹⁰, ajutoare pentru căsătorie¹¹. Membrii Sacrei erau recrutați conform veniturilor, statutului social și probității. După admitere, deveneau ucenici (*samaș*), dădeau un ospăț pentru familiarizare și li se stabilea un mentor, fiind obligați să-l respecte și să-l servească la masă¹².

Prevederile statutelor obligau membrii să vegheze zi și noapte bolnavii, indiferent de clasă sau stare, dacă suferindul era localnic sau străin, iar argumentul era „ferească Sfântul să se piardă un suflet al lui Israel”¹³. Membrii urmau cortegiile funerare, efectuau serviciul de *acafot* (practică rituală în vederea înhumării)¹⁴, dădeau o masă familiei defunctului după înhumare, vizitau familia în primele șapte zile de doliu, oferind mici daruri bănești și prânzind împreună. Recitau *kadișul* pentru membrii defuncți fără urmași, după 30 de zile îi organizau *limudul* (parastasul)¹⁵. Membrii efectuau aceste sarcini voluntar, conform înscrierii în societate, ulterior nefiindu-le permis să se sustragă. Dacă aduceau un înlocuitor, îl plăteau, fie personal, fie plătea societatea. Dacă lipseau nemotivat, se practicau amenzi¹⁶, repetarea contravențiilor aducând în final excluderea din societate și chiar din comunitate, cazuri foarte rare. Confreeriile erau conduse de către un *gabai* (efor) și de asesori (consilieri).

⁹ Moses Schwartzfeld, *Excursiuni critice asupra istoriei evreilor din România de la început și până la mijlocul acestui veac (1888)*, în vol. *Evreii din România în texte istoriografice. Antologie*, (coord.) Lya Benjamin, București, Edit. Hasefer, 2004, p. 227.

¹⁰ *Ibidem*, p. 228.

¹¹ ACSIER, Fond I, dosar 97/1877–1907, f. 234.

¹² Moses Schwartzfeld, *op. cit.*, p. 270.

¹³ ACSIER, Fond I, dosar 183 (1811–1911, 1875–1893), f. 7.

¹⁴ Geoffrey Wigoder, *Encyclopedia of Judaism*, Macmillan Publishing Company, 1989, p. 261.

¹⁵ ACSIER, Fond II, dosar 92/1936, *Regulamentul Confreierii Sacre*, f. 22–23.

¹⁶ *Idem*, Fond I, dosar 183 (1811–1911, 1875–1893), f. 8.

Principiile Kedoşei nu sunt creaţia originală a evreilor români, ele vin din profunzimea tradiţiei comunităţilor din Spania, anterior expulzării din 1492. Spre exemplu, anumite prevederi ale statutelor *Asociaţiei pantofarilor evrei din Saragosa*, aflate în manuscris la Barcelona și sancționate de regele Pedro al II-lea la 6 mai 1336, se regăsesc până la identitate în *Regulamentul reformat al societății de Bikur Holim din București*, adoptat în 1811, preluat până în 1819 și de Kedoşa din localitate. Obligații precum: participarea la înmormântarea membrilor, onorarea lor postumă sau, în caz de absență, vărsarea de doi dineros în casa societății, vegherea de noapte a muribunzilor, sunt comune ambelor regulamente¹⁷. De aceea, interesează mai mult diferențele ce țin de contextul istoric. Faptul că o breaslă profesională din Saragosa își permitea ea însăși să aibă o Kedoşa, demonstrează că evreii din Spania, cu 500 de ani înaintea sefarzilor din București, erau numeroși, bine organizați profesional, superiori material evreilor români, iar sancționarea statutelor de către rege pare o practică obișnuită, în sensul că probabil existau și alte *hevre* profesionale, poate chiar una comunitară, ceea ce atestă forța economică a evreilor din Spania. Spre deosebire, în București, la 1811, funcționarea Hevrei comunitare a sefarzilor, printre puținele din Muntenia, se făcea cu dificultate, fapt ce a necesitat reformarea.

Presupunând o anumită densitate a populației evreiești contribuabile și un anumit nivel de organizare, Sacrele se înființau într-o anume etapă de stabilitate economico-socială a unei comunități, până atunci ceremoniile fiind organizate prin solidaritate familială. În București, Sacra sefardă este atestată încă de la înființarea comunității, prin hrisovul dat în 1730 de către domnitorul Nicolae Mavrocordat lui Daniel de Fonseca și lui Menteş Bally¹⁸. Aceasta presupunea că sefarzii din Capitală atinseseră deja o etapă de stabilitate și prosperitate, fapt explicabil și prin vechimea comunității din București¹⁹. În schimb, la Galați, Hevra Kedoşa s-a înființat abia în 1801, după cel puțin un secol de atestare comunitară²⁰.

---

¹⁷ Meyer Kayserling, *O societate a pantofarilor evrei din Saragosa*, „Allgemeine Zeitung des Judenthums”, reprodus în Raoul Siniol, *Momente sefarde*, p. 116.

¹⁸ https://www.academia.edu/9141313/Bucuresti.panorama_sefarda_Bucarest_a_sephardic_outlook, accesat la 22 martie 2025.

¹⁹ Raoul Siniol, *Cahal Grande. O mărturie dispărută din trecutul evreilor spanioli din București*, Edit. Ierusalim, 1979, p. 12.

²⁰ ACSIER, Fond I, dosar 125 (secolele XVII–XIX), f. 174.

Tinzând spre o pronunțată autonomie, Sacrele se reorganizau periodic, motivele fiind sporul demografic al populației israelite²¹, perioadele de criză economică, treptata laicizare a societății, declinul autorității rabinice, dificultatea strângerii gabei sau învinuirile de corupție din ambele comunități bucureștene. Prin tradiția bunei colaborări cu populația locală și cu autoritățile, comunitatea sefardă s-a aflat relativ la adăpost în secolul al XIX-lea de aceste frământări, iar Hevra sefardă a cunoscut puține reorganizări.

Astfel, prima s-a produs în 1811, prin restructurarea la inițiativă locală a societății private conexe (*kupei*) de Bikur Holim²², din cauza posibilităților reduse ale Hevrei Kedoșa bucureștene de a-și îndeplini atribuțiile. În preambulul actului de reorganizare se spune că „[...] aleșii, hahamii și toți notabilii adunării sfinte din acest oraș, mari și mici [...] în unanimitate” au consimțit să reînnoiască societatea de Bikur Holim, anterioară și deosebită de Hevra Kedoșa locală, pentru că „au slăbit toate puterile”²³. Esența reformei constă în preluarea de către Bikur Holim, pe lângă atribuția sa principală, de îngrijire a bolnavilor, pe cele ale Kedoșei, de îmbălsămare și înhumare, dar fără să fuzioneze cu societatea principală. Motivele rezidau probabil în sporul demografic forțat al israeliților locali, produs de refugiații veniți din sudul Dunării, în timpul războiului ruso-turc din 1806–1812 și al jafurilor practicate de Pasvantoglu, când multe familii de evrei spanioli²⁴ s-au refugiat la nord de Dunăre, dar și în imposibilitatea Hevrei Kedoșa locale de a se achita integral de sarcini. Reforma are o însemnătate morală, fiind o faptă bună (*mițva*), dar și strategică, „pentru a se face rânduială în oraș, ca în toate orașele cu comunități israelite”. Este o adeziune benevolă și, pentru toți practicantii, un *hesed șel emes* (binefacere adevărată)²⁵.

Pe lângă prevederile tradiționale despre ritual și sarcinile membrilor, apar unele adăugiri interesante. La capitolul al VII-lea se menționează că membri sunt *doar cei care iscălesc*. Se pune, deci, accent pe adeziunea scrisă, ce implică responsabilitate dar și beneficii.

²¹ Idem, dosar 183 (1811–1911;1875–1893), *Constituția Confreriei Sacre conform scrisorii rabinului Eliezer Pappo*, f. 6.

²² *Ibidem*, f. 6–13.

²³ Idem, Fond II, dosar 92 (1936), f. 30

²⁴ Se va întâmpla la fel și în timpul Războiului de Independență 1877–1878; Idem, Fond I, dosar 98 (1818–1819), f. 73.

²⁵ Idem, Fond I, dosar 183 (1811–1911, 1875–1893), *Constituția Confreriei Sacre potrivit scrisorii rabinului Eliezer Pappo*, f. 6.

Tot ca o mostră a disciplinei comunitare, la articolul X se spune că şi alţi membri ai comunităţii sunt datori să facă această *miţva*, fără să zică „eu nu sunt din Bikur Holim”. Regula era că acela ce se va împotrivi acestei sarcini, va fi exclus din comunitate. Tot în capitolul al VII-lea, se arată că sunt eligibili „tineri voinici, căsătoriţi, logodiţi şi vor fi primiţi cu condiţia de a sta la dispoziţia Roş Bahamului şi de a-şi face datoria”²⁶, din acelaşi motiv al predictibilităţii financiare, dar şi pentru că serviciul de *rehiţa* (înhumare) presupune efortul fizic al purtării decedatului pe braţe până la cimitir.

În privinţa semnificaţiei acestei etape, o concluzie se impune: în momentul semnării documentului, Hevra Kedoşa şi Bikur Holim erau două societăţi separate, nedorind să fuzioneze. Documentul preciza că lucrând în frăţie cu cei de la Kedoşa, „se adaugă ei de la Bikur Holim pentru a cinsti mortul”, dar „membrii care se află în Bikur Holim şi vor vrea să intre şi în Confrerie nu vor participa decât cu bani şi nu vor face nicio lucrare [acţiune rituală în comun – n.n.]”. Totuşi, din respect pentru cel decedat, „sunt datori să înceteze lucrul şi să vină afară”. Cu promisiunea că „cei ce fac aceste sarcini, izgonesc bolile de asupra lor”, actul se încheie şi urmează 70 de semnături originale. Se menţionează că membrii au iscălit adeziunea în sinagoga spaniolă, care are 132 locuri pentru bărbaţi, în Calea Călărăşilor nr 1, iar lăcaşul sinagogii era cu chirie²⁷.

A doua reorganizare atestată a fost în 1819. Regulile fixate în *kupa* de Bikur Holim la 1811, considerate probabil benefice, au fost întărite şi adăugite în 1819 de noul rabin al comunităţii venit din Silistra, Eliezer Pappo, printr-o celebră *Scrisoare de Roş Kodeş*. Completările încercau să eficientizeze Confreria Sacră. Astfel, la art. al II-lea, nu mai mergeau toţi membrii la spălarea morţilor, nu se mai practica serviciul funerar pentru un copil de sub un an, iar peste un an era sarcina administratorilor (*parnasim*) şi a bătrânilor (*zeqenim*). La articolul al IV-lea, pentru decedaţii de sâmbătă seara sau din ajunul unei sărbători, membrii Confreriei nu erau obligaţi să se angajeze, decât în mod privat, dacă voiau. Astfel, se creau posibile condiţii, prin impunerea unei taxe suplimentare, pentru rotunjirea veniturilor societăţii şi membrilor. Tot din articolul al II-lea, o altă adăugire impusă de Pappo („Nici un fiu de Israel n-are voie în oraş să facă o altă rehiţa. Blestemat fie acela care va

²⁶ Idem, Fond II, dosar 92 (1936), CIRS-B-Regulamentul Confreriei Sacre, f. 33.

²⁷ *Ibidem*, f. 31–36.

strămuta hotarul aproapei său²⁸) credem că viza instaurarea unui monopol al Confreriei asupra tuturor înmormântărilor din oraș, evitându-se apariția de societăți concurente, care riscau să disperseze contribuțiile israeliților sefarzi. În acest sens, opinăm că s-a produs o unificare în perioada 1811–1819, între Hevra Kedoșa, existentă din 1730 și societatea privată de Biquir Holim, inițiatoarea reformei din 1811, pentru că, de atunci, este inclusă în Confrerie, iar numele ei complet va fi *Confreria Sacră de Biquir Holim, Levaya și Rehița*. De asemenea, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Bikur Holim va primi, ca o recompensă, subvenții de la comunitate²⁹, ceea ce nu se întâmplă cu Rehița, ce avea probabil venituri independente, omițând deseori, ca și Levaya, până la fuziunea cu comunitatea sefardă din 1908, să prezinte situațiile contabile în Adunările Generale ale acesteia³⁰. În fine, Bikur Holim se va autodizolva abia în 1938, din cauza numărului redus de membri, fondul, patrimoniul și inventarul uman încă existent fiind preluate de către societatea *Hesed sel Emes* (Caritatea)³¹.

În conținutul *Scrisorii de Roș Kodeș*, o nouă veritabilă Constituție pentru Confreria Sacră, dimensiunea moral-religioasă, de *mițva*, pare oarecum estompată de creșterea contributivității și de asumarea progresivă a costurilor înmormântării de familia decedatului. Articolul 1. stipulează: „spre a se putea mări numărul binefacerilor, vor lua de la ruda mortului jumătate din cât se va da groparilor (gabarim) pentru costul mormântului”. În același articol transpare împletirea interesului privat cu cel comunitar: „Fiecăruia care este chemat la Sefer Tora și la alte sărbători i se va da de către parnas din banii strânși câte 10 parale”. Peste tot în document, plata contribuțiilor reprezintă cuvântul de ordine și condiționează rămânerea în Confrerie. În finalul *Scrisorii*, rabinul Pappo se roagă pentru membri, „Înghițită-se moartea pentru voi”, după care autentifică prin propria semnătură („Făcut aici în București astăzi Roșhodes Marheșvan de mâna lui Eliezer Pappo”), urmată de alte 48 de semnături³². Anii fiind diferiți, ca și numărul semnăturilor, este clar că 1811 și 1819–1820 sunt două etape diferite, cel mai probabil cu inițiatori diferiți.

²⁸ *Ibidem*, f. 37.

²⁹ Idem, dosar 97 (1877–1907), f. 90; (bilanțuri, bugete și proiecte de buget pe 1884, 1885, 1886, 1889, 1890, f. 91, f. 104, f. 144, f. 151, 1890, ș. a.).

³⁰ *Ibidem*, f. 94–95.

³¹ Idem, Fond II, dosar 102 (1938), f. 5, proces-verbal al Adunării Generale Extraordinare din 23 martie 1938.

³² Idem, Fond II, dosar 92 (1936), f. 40.

Alte prevederi au fost adăugate în textul Regulamentului în 1821, sub întărirea a 14 semnături, în 1834, cu 54 de semnături, dintre care trei şterse, în 1837, cu cinci semnături, în 1849, cu două rânduri de semnături, totalizând 93 de persoane, în 1878, confirmate de rabinul Moshe Isak Almuly, supranumit Conorte şi în 1880, sub semnătura a 21 de societari³³. Nu putem crede că societatea se subţia numeric uneori în limite atât de discrepante. Mai degrabă, adoptaseră regulile comunitare existente şi mai târziu, potrivit cărora dacă la prima convocare a Adunării Generale, nu se întrunea numărul suficient de membri, la a doua convocare, decizia era luată doar cu voturile membrilor prezenţi. Ştergerea unor semnături semnifica sancţionarea unor opozanţi.

După reformele din 1811 şi 1819, ale căror raţiuni fuseseră de natură organizatorică şi economică, se pare că Hevra Kedoşa şi comunitatea spaniolă, în general, s-au confruntat cu problema demografică, ce presupunea gospodărirea cimitirului sau extinderea acestuia.

De fapt, înainte de amenajarea cimitirului Sevastopol, comunitatea sefardă avea două cimitire, unul în comuna Budeşti, celălalt în Bucureşti, în zona cascadelor din parcul Cişmigiu³⁴. Cimitirul Sevastopol a fost primul cimitir comun al celor două rituri, ca o intenţie de unificare. Evoluţia acestuia poate fi urmărită documentar până la închiderea sa, în 1865. În opoziţie cu lucrările istoriografice actuale, care situează primul cimitir evreiesc în mahalaua Popescului, un istoric de la sfârşitul secolului al XIX-lea, autorul unui manuscris nesemnat (*Vechimea unui cimitir*, Iacob Massof ?) considera cartierul Schitu Măgureanu ca cel mai vechi cartier evreiesc al oraşului, pe un teren aparţinând banului Dumitrache Ghica, unde existau, conform catagrafiei din 1798, 121 case şi un cimitir. Pe măsură ce se va dezvolta Podul Mogoşoaiei, devenit Uliţa Mare a oraşului, cimitirul s-a extins şi el, cuprinzând morminte de ambele rituri. Nu exista până în 1899, anul probabil al redactării manuscrisului, nicio catagrafie a acestui cimitir³⁵.

Autorul susţine că cimitirul nu era administrat de către comunităţi, ci de către un fel de comunitate proprie³⁶. Opinăm că aceasta nu putea fi

³³ Raoul Siniol, *Momente sefarde*, p.115.

³⁴ https://www.academia.edu/9141313/Bucuresti_panorama_sefardă_Bucurest_a-sephardic_outlook.

³⁵ ACSIER, Fond I, dosar 102/1862–1904, manuscris probabil Iacob Massof, *Vechimea unui cimitir*, f. 13–14.

³⁶ *Ibidem*, f. 15.

decât Hevra Kedoșa, știut fiind caracterul aproape independent de comunități al acestei societăți. În sprijinul acestei prezumții, textul afirmă că existau două administrații, sefardă și askenadă, care însă alcătuiau același buget. Autorul afirmă că la Arhivele Statului a studiat un document, datat 1832, intitulat *Socoteala mormânturilor Obștii evreilor leșești*, care erau sub îngrijirea lui Leib, starostele sudiiilor leșești. Din acest act reieșea că existau o *Epitropie a mormintelor și un staroste al cutiilor*, având o *kupa* din care se făceau înmormântările săracilor. Identic cu cele două Sacre, sefardă și askenadă, de unde prezumăm că erau chiar ele, „starostele ținea condica de cheltuieli a înmormântărilor” și existau și donații din comunitate. Spre exemplu, o comunitară cu activitate filantropică, Toha, și-a lăsat averea pentru operele de binefacere ale comunității³⁷, de la care însă, deși aproape independente, Levaya și Bikur primeau subvenții.

În timp, parcele aflate în proprietatea sefardă ajunseseră să aibă mai mulți înmormântați din comuna askenadă. De aceea, la 17 ianuarie 1862, Hillel Manoach, fost membru al Sfatului Orașenesc al Capitalei în 1847, donează Comunității un mic teren în vecinătatea *Mormânturilor Israelite*, cumpărat de el în 1846, practic extinde cimitirul. Manoach a murit în același an și a fost înmormântat în parcela pe care a dăruit-o³⁸.

În același an, 1862, guvernul a cerut tuturor cultelor religioase să-și îngroape morții în afara orașului. Cum neînțelegerile financiare dintre sefarzi și askenazi persistau, askenazii au cumpărat un loc, pretinzând sefarzilor paritate. Aceștia s-au separat, cumpărându-și 14, cinci pogoane din moșia Mănăstirii Văcărești de la Bellu. Astfel, deși mai persista ideea cimitirului comun, din 1864, cele două rituri au avut cimitire separate³⁹, iar Sacrele au funcționat separat. Cimitirul a fost dezafectat în timpul guvernării Antonescu, pentru a se lărgi parcul palatului vecin al fostei regine a Greciei, Elisabeta⁴⁰.

După cele din 1811, 1819 și 1864, o altă reorganizare a Kedoșei sefarde s-a produs în 1908, în contextul restructurării Comunității sefarde și al adoptării noilor statute din același an. Darea de seamă a comisiei pentru modificarea statutelor indică drept cauze creșterea populației sefarde și necesitatea impunerii acesteia la taxe, proportional

³⁷ *Ibidem.*, f. 15

³⁸ *Ibidem.*, f. 17.

³⁹ *Ibidem.*, f. 16–17.

⁴⁰ R. Siniol, *Momente sefarde*, p. 26.

cu starea lor materială, necesitatea mai multor organisme de control, în special financiar şi, în general, numirea unor persoane mai competente⁴¹.

Conform noii organigrame a Comunităţii, probabil şi datorită dublei poziţii a bancherului Halfon, de o mare probitate morală⁴², ca Preşedinte al Comunităţii spaniole (CIRSB) şi Preşedinte al Hevrei Kedoşa, aceasta a fuzionat cu CIRSB, devenind Secţiunea a V-a a Comunităţii. Este sigur că această fuziune nu s-a produs de bunăvoie, ci prin practica atragerii unor persoane din conducerea Confreriei cu posturi importante la Comunitate. De exemplu, Sami Almosnino, fruntaş al Confreriei, a condus ulterior Secţiunea I-a Administrativă a Comunităţii⁴³ şi a fost revocat.

În acest context, în întreaga perioadă interbelică, Kedoşa şi-a afirmat permanent autonomia, înscriind acest fapt în noul Regulament din 1936, susţinând prerogative largite faţă de actul fuziunii din 1908. Astfel, atribuţii noi erau alcătuirea planului general al cimitirului, inventarierea obiectelor rituale, deşi nu mai era decât o componentă a Comunităţii⁴⁴. În 1936, s-a produs ultima reorganizare atestată de noi, constând în elaborarea unui nou Regulament, contestat de supervizorii Comunităţii. După raportul acid al criticului, Confreria a fost aproape dizolvată, rămânând doar cu partea rituală. Totuşi, aceste servicii erau achitate de rudele decedaţilor, dar confreria avea în continuare buget⁴⁵, ceea ce induce ideea primirii unor subvenţii de la Comunitate, mai consistente decât în perioada anterioară. Conducerea Confreriei a retras noul Regulament ca să-l studieze şi să-l modifice, dar a manifestat în continuare o rezistenţă faţă de directivele centrale. Membrii componenţi ai Comisiei interioare ce acceptaseră modificarea Regulamentului au fost excluşi din societate⁴⁶. În document se spune că „noi, fraţii şi

⁴¹ ACSIER, Fond I, dosar 297 (1893–1912), f. 98, *Dare de seamă a Comisiunii pentru modificarea statutelor Comunităţii spaniole*, decembrie 1908.

⁴² *Ibidem*, f. 50, printr-o adresă înaintată lui Solomon Halfon la 15 mai 1906, a fost anunţat de Consiliu că a fost votat Paquid în unanimitate: „Se speră ca şi pe viitor să le acorde concursul cu aceeaşi nobleţe şi imparţialitate”.

⁴³ *Idem*, Fond II, dosar 92 (1936), f. 5, Sami Almosnino era vicepreşedinte al Comunităţii şi Preşedinte al Secţiunii de Administraţie Generală, fruntaş al Confreriei.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 4, raportul criticului noului Regulament al Confreriei din 1936, „Hevra Kedoşa israelită a fost până în 1908, o societate mai mult de fapt, decât de drept. Din 1908, a devenit o secţiune a comunităţii, cu titlul de Confrerie”.

⁴⁵ *Idem*, dosar 102 (1938), f. 117, adresă CIRSB către Confrerie, cerându-i să înainteze urgent bugetul.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 143.

surorile, formăm un singur bloc de granit”, iar Președintele Comunității nu poate exclude pe vreunul dintre frați sau să numească vreo comisie interioară⁴⁷.

Toate aceste evenimente arată că Hevra Sefardă poate fi abordată și sub alte aspecte decât cel vizat în mod curent, moral-religios. Un aspect interesant este acela al relațiilor dintre Kedoșa și Comunitatea sefardă, forul central care îmbină ca metodă descentralizarea administrativă cu centralizarea financiară. Toate instituțiile comunitare producătoare de venituri dădeau o parte dintre acestea comunității, o parte rămânând pentru *kupa* proprie. Din taxa plătită de către israeliții spanioli (inițial, gabela, ulterior, taxele comunale), comunitatea acorda subvenție de 20% către Bikur Holim și Levaya, nu însă și Rehiței, ale cărei venituri erau considerate destul de frumoase. Comunitatea condiționa plata acestor subvenții de prezentarea cel puțin anuală a documentelor contabile către forul central, pentru a fi înscrise în bilanțurile și în dările sale de seamă și de prezența unor reprezentanți comunitari în conducerea acestor instituții sau pentru monitorizarea activității lor. În Statutele Congregațiunii Israeliților de rit spaniol din București, publicate în 1880, la & 23 se stipulează că: „Orcе instituțiune dependintă de Congregațiune, va sta sub a ei priveghiare, va da semă de gestiunea ei cel puțin odată pe an și se va conforma deciziunilor D-lor Reprezentanți”⁴⁸. Deși au existat în epocă numeroase plângeri față de presiunea taxelor comunitare, iar reintroducerea gabelei a fost amânată de notabilii Comunității, în Raportul pe 1883 din Adunarea Generală a CIRSB, se arată că, de fapt, taxele sunt mici, **nici jumătate din cât s-a cheltuit la Purim**⁴⁹. În schimbul acestei taxe, membrii comunității aveau facilități deloc de neglijat. Spre exemplu, în 1889, Bikur Holim dădea medicamente gratuite (cuprinse în cuantumul taxei plătite de contribuabili), chiar dacă rețetele erau emise de medici străini de comunitate⁵⁰. În paralel însă, taxele de înmormântare creșteau permanent, din cauza diferitelor corporațiuni prezente la ceremonii. Printre îmbunătățirile produse în activitatea instituțiilor, secțiunea raportului ce se referă la Bikut Holim și

⁴⁷ *Ibidem*, f. 144.

⁴⁸ Arhivele Naționale Istorice Centrale – București [infra: ANIC], Fond Comunități Evreiești din România, dosar 1/1880–1882, *Statutele Congregațiunii Israeliților de rit spaniol din București*, București, Tipografia Română, 1880, f. 3.

⁴⁹ ACSIER, Fond I, dosar 97 (1877–1907), f. 76, raportul adaugă că, prin măsuri de reorganizare, „pentru prima dată, s-a înregistrat o plată aproape integrală”.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 154.

Levaya, înscrie centralizarea taxelor de înmormântare, ce a produs o economie de 100 de lei la fiecare clasă cenziară⁵¹.

Disensiunile apărute în relaţia Kedoşei cu CIRSB au influenţat probabil pierderea autonomiei şi transformarea sa, în 1908, în Secţiunea a V-a a CIRSB. Cu toate acestea, în toată perioada interbelică, societatea a luptat pentru revenirea la propria autonomie, împotrivindu-se oricăror impuneri centrale ce nu concordau cu statutul său.

Dintr-o altă inedită perspectivă istoriografică, Hevra Kedoşa apare ca o exponentă a vieţii sociale sefarde. Informaţiile relevate de documente ne prezintă o comunitate fără sărăcie majoră, în care, de obicei, oamenii îşi plătesc cotizaţiile. Acesta era secretul des-menţionatei prosperităţi comunitare sefarde. Din amintitele Statute ale Comunităţii sefarde publicate în 1880, cităm: „Fiecare enoriaş şi oricare Israelit de rit spaniol, în etate de 20 de ani împliniţi, locuind de un an şi făcând parte din Congregaţiunea noastră, şi a cărui pauperitate nu va fi vădită, este obligat a contribui pentru susţinerea Congregaţiunii şi instituţiilor ei, prin o taxă comunală directă şi anuală”⁵². Din documente rezultă că există diferenţiere socială, evidenţiată prin împărţirea contribuabililor pe clase, de la I-a, la a VII-a, fără sărăcie evidentă şi considerabil spor demografic⁵³. Cheltuielile de înmormântare de la Kedoşa sunt şi ele diferenţiate⁵⁴, însă rapoartele şi dărilor de seamă anuale de la CIRSB prezintă un nivel social mulţumitor al israeliţilor sefarzi. Faptul că o preocupare majoră a conducerii comunitare era constituirea de zestre pentru fetele modeste sau orfane („cererile acelor sărmame domnişoare care imploră ajutorul nostru pentru un cămin conjugal modest”⁵⁵) sau că se acordă ajutor financiar de 25 de lei unui membru „pentru a pleca la

⁵¹ *Ibidem*, f. 78.

⁵² ANIC, Fond Comunităţi Evreieşti din România, dosar 1/1880–1882, *Statutele ...*, f. 3.

⁵³ ACSIER, Fond I, dosar 97 (1877–1907), f. 156, în acelaşi raport se arată că starea de sănătate în comunitate este foarte bună, *în ciuda epidemiei de influenza*, că au fost 41 de naşteri, din care 28 de băieţi şi 13 fete şi s-au încheiat 30 de căsătorii.

⁵⁴ *Idem*, dosar 73 (1909), f. 20, în noiembrie 1909, Comunitatea solicita Preşedintelui Levaya şi Rehiţa să înfiinţeze un comitet care să cerceteze în cazul fiecărui decedat dacă se va face înmormântare de clasa a III-a, doar cu plata taxelor către Comunitate sau de clasa a IV-a, gratuită.

⁵⁵ *Idem*, dosar 97 (1877–1907), f. 237, în *Darea de seamă/1897* se spune că s-au făcut numeroase cereri de ajutoare de căsătorie, care au fost refuzate, pe motiv de lipsă de fonduri; acestea se solicitau de la casa Ghemiluth Chasadim (Milă şi ajutor, amanet fără dobândă), care constituise un fond pentru tinerele necăsătorite.

Paris, ca să nu moară de foame acolo”⁵⁶, depășesc cerințele unei simple lupte pentru existență. Chiar și statistici care arată că Bikur Holim a plătit săracilor pe 1891, **1162 de rețete** (rezultând că acești oameni mergeau în mod obișnuit la doctor)⁵⁷, ne familiarizează cu tabloul unui nivel social mai curând mediu, decât extrem de scăzut.

Evenimentele petrecute la Kedoșa se substituie și ele acestor realități. Situația membrilor care stăteau toată ziua în cafenea, așteptând să fi chemați la serviciul de Levaya și Rehița⁵⁸, ilustra mai degrabă starea unor mici rentieri. Un alt argument îl furnizează înmormântările pe clase. Cele mai modeste dispuneau de trăsuri trase de 1–2 cai, catafalc, gustări. Exista obiceiul laudării defuncțiilor⁵⁹ în prima lună de doliu, astfel încât fiecare familie sefardă își întrebuința resursele pentru a crea impresie socială.

De gratuitate beneficiau în special străinii de localitate. De obicei, sărăcia gravă era rezultatul unor situații externe dificile, fiind importată din sudul Dunării. Spre exemplu, după 1877, un mare număr de familii sefarde din sudul Dunării se refugiază la București. Raportul CIRSB din 1889 subliniază dificultățile întâmpinate de Comitet față de „creșterea într-o proporție înspăimântătoare [...] printr-un mare număr de familii nou venite” a necesităților comunității, ca urmare a obligațiilor de întrajutorare impuse de tradiția caritabilă⁶⁰.

Chiar dacă, în ansamblu, putem vorbi despre o anume siguranță materială în interiorul comunității evreiești, statisticile pe clase de contribuabili ale CIRSB, denotă că persoanele foarte bogate erau variabile ca număr. Spre exemplu, în 1888, numărul contribuabililor la CIRSB era de 197. La clasa I sunt înscrise 79 de persoane, la clasa a II-a 5, la clasa a III-a 17, la clasa a VI-a 26, la clasa a VII-a 70 (la clasa a IV-a și a V-a probabil nu erau înscriși)⁶¹. Darea de seamă pe 1890 consemnează faptul că din 259 de membri plătitori (ceea ce constituia un record față de alte perioade, ținând cont că taxele se plăteau pe cap de familie), doar 7 erau din clasa I, 2 din clasa a II-a, 4 din clasa a III-a, 17

⁵⁶ Idem, dosar 42 (1907), cererea unui membru spre a fi ajutat să se întrețină la Paris.

⁵⁷ Idem, dosar 97 (1877–1907), f. 80.

⁵⁸ Idem, dosar 297 (1893–1912), f. 20, un membru se disculpă în fața conducerii pentru absența la serviciul de Rehița.

⁵⁹ Raoul Siniol, *Portrete și schițe sefarde*, Edit. Ierusalim, 1981, p. 91.

⁶⁰ ACSIER, Fond I, dosar 97 (1877–1907), f. 154.

⁶¹ *Ibidem*, f. 140–141.

din clasa a IV-a, 32 din clasa a V-a, dar 83 din clasa a VI-a şi 114 din clasa a VII-a⁶².

Dincolo de fluctuaţiile care ţineau de dispariţia fizică a membrilor, fie din cauze de vârstă, fie ca urmare a unor epidemii (cum a fost cea de *influenza* atestată în documente) sau de falimente şi declinuri financiare, în profesii supuse riscului permanent (negustoria sau cămătăria/băncile), observăm focalizarea activităţii pe clasa inferioară, o masă aflată, în ciuda aparenţelor, într-o relativă stare de jenă materială. Astfel se explică în perioadele de criză social-economică, aflul cererilor de admitere în Kedoşa, în ambele secţiuni, de Domni şi de Doamne. Datorită presiunii financiare⁶³, în şedinţa din 26 octombrie 1907, după ce sunt admişi doi noi membri, se propune constituirea unei comisii şi stabilirea unor taxe mai ridicate pentru admiterea în societate sau fixarea unei perioade oarecare de stagiu, înainte de acordarea de facilităţi propriu-zise noilor membri⁶⁴. Aflul de cereri de înscriere este atestat în Secţiunea de Doamne imediat după război, unde între 1919–1921, faţă de 50 de surori existente, s-au făcut 44 de cereri de înscriere, din care 21 au fost admise, una a fost reprimată, una nerezolvată, pentru că nu era înscrisă în comună, două respinse, fiind trecute de vârsta Regulamentului, o cerere este depusă la dosar, solicitanta decedând între timp, una este amânată pentru a se strânge referinţe, nefiind cunoscută, una este amânată pentru a aduce consimţământul soţului⁶⁵.

În mod tradiţional, acest tip de probleme nu erau făcute publice, se dezbăteau şi se soluţionau pe plan intern. Într-o confirmare a Legatului rabinului Pappo (1837) se spunea că *bătrânii* (*zekenim*), Preşedintele (*Paquid*) şi administratorii (*parnase aseman*) au hotărât ca, pentru bunul mers al lucrurilor, niciun asociat să nu vorbească despre interesele administrative ale asociaţiei, „de lucruri trebuincioase şi de interese băneşti”; „Nimeni nu va ridica mâna, nici nu va lăsa să i se audă glasul”⁶⁶. Confreria, dar şi comunitatea spaniolă erau interesate să transmită o imagine pozitivă şi un semnal de stabilitate mediului

⁶² *Ibidem* f. 167.

⁶³ *Ibidem* f. 140–141.

⁶⁴ Idem, dosar 42 (1907), f. 6, şedinţă din 26 octombrie 1907.

⁶⁵ Idem, Fond II, dosar 8 (1921), f. 39–40, în acea perioadă, *paquidă* a Secţiei de Doamne era Rebeca (Buca) Alcalay (f. 62), care a deţinut şi un pension de domnişoare, în aceeaşi Fundătură Negru Vodă, centrul comunităţii sefarde.

⁶⁶ Idem, dosar 92 (1936), f. 43, din *Regulamentul Confreriei Sacre*.

autohton și statului român, în legătură și cu tradiția de conviețuire multietnică și multiconfesională proprie Imperiului Otoman.

În concluzie, diferențierile sociale existente la sefarii bucureșteni modelau și activitatea Kedoșei, obligată, ca orice instituție comunitară, să preia personal sarcina familiilor spaniole aflate în dificultate, dar să și găsească surse de finanțare. De aceea, opinăm că, pe lângă filantropie, activitatea Sacrei avea și o dimensiune economică, de mică afacere comunitară, fapt relevat de documente, dar mai puțin prezent în istoriografie. Din cauza lipsei de cetățenie, evreii nu puteau accesa, până în 1923, o serie de posturi publice. În multe cazuri erau oameni instruiți, tinzând către un nivel social mediu sau chiar superior, uneori inclusiv prin propriile venituri, altele doar ca nivel de așteptare socială, legat și de necesitățile traiului urban propriu comunității respective, caz în care aceasta din urmă intervenea, fie și parțial, prin propriile mecanisme de întraajutorare. Majoritatea elitei evreiești era implicată în comerț și bănci, dar rămânea nesatisfăcută economic o importantă populație cu pretenții, instruită adesea în exces față de posibilitățile familiilor, dintr-o tendință de consum de prestigiu social⁶⁷.

Astfel, din necesitatea procurării de posturi, a existat o mișcare centrifugă a evreilor bucureșteni, de a-și crea propriile societăți, fiecare cu structuri proprii rituale sau birocratice (quasi intelectualii excedentari fiind numiți uneori „proletariat cultural”) și cu propriile taxe. Deși CIRSB, din motivele expuse, a fost relativ la adăpost de fricțiunile din alte comunități, și aici competiția pentru posturile salarizate sau onorifice, dar mai ales pentru câștigurile ocazionale, a fost vizibilă, Kedoșa încercând și după 1908, când devenise o secțiune a comunității, să controleze înmormântările și să perceapă la cimitir propriile taxe.

Între anumite limite, posturile de la comunitățile evreiești ar putea fi înțelese ca având unele trăsături proprii economiei sociale, în sensul în care, banii obținuți prin contribuții în interiorul comunității, finanțau diferite activități ale aceleiași comunități, oferind inclusiv locuri de muncă. La Sacra sefardă existau câteva posturi salarizate, intendent, îngrijitor cimitir, grădinar, paznic de noapte, uneori medic. La nevoie, erau plătite servicii suplimentare. Spre exemplu, în lipsa unui al doilea

---

⁶⁷ „Curierul Israelit”, nr. 51/4 sept. 1921, autorul milita pentru reducerea numărului de eleve evreice din școala secundară și orientarea lor spre școli comerciale sau profesionale, spre a deveni mame și soții destoinice.

mezamer (oficiant) pentru serviciul de rehiţa, se cerea să i se permită singurului *mezamer* să lipsească câteva ore de la şcoală⁶⁸.

Dar câştigurile nu vizau doar salariile celor câtorva angajaţi. Fiecare secţiune a Kedoşei mai procura mici sume din diversele cerinţe ale ritualului. Aminteam că instituţia Kedoşei era formată la 1893 din *Bikur Holim* (îngrijirea bolnavilor), *Levaya* (îmbălsămare) şi *Rehiţa* (înhumare). Cel puţin primele două, ştim că erau subvenţionate de comunitate⁶⁹, înmormântările pentru săraci fiind făcute pe cheltuiala comunităţii⁷⁰. Raportul din 1883 face o critică Rehiţei, care îşi luase monopolul vânzării pânzei pentru giulgiu, deşi percepea de la ceremoniile funerare sume frumoase. În replică, Levaya şi Rehiţa şi-au luat şi ele acelaşi drept, fapt ce determină comunitatea să le anunţe că, dacă pe viitor vor continua cu vânzarea pânzei, nu vor mai primi subvenţii.

Apăreau deja critici din partea enoriaşilor faţă de creşterea taxelor la cimitir, deoarece „rudele morţilor erau asaltate de diferite corporaţiuni care participau la înmormântare. Nu ajungea bieţilor oameni durerea pierderii unei fiinţe dragi, apăreau aşadar o mulţime de costuri, care de care mai exorbitante”⁷¹. De altfel, unul dintre motivele pentru care Kedoşa a luptat în perioada interbelică să-şi menţină o autonomie nestatutară, este, în opinia criticului Regulamentului din 1936, dorinţa de a percepe taxe suplimentare de la enoriaşi pentru mărirea fondurilor sale⁷². De asemenea, Kedoşa foloseşte eficient terenurile adiacente cimitirului, închiriindu-le pentru cultivarea de nuci păsăreşti, alţi pomi fructiferi, agrişe, trandafiri de dulceaţă, îngăduie o cârciumă la marginea cimitirului, al cărei chiriaş are contract cu îngrijitoarea cimitirului, care este membră a Kedoşei, iar o comisie a Rehiţei trimisă de comunitate să verifice contractele, conchide că terenurile ar putea fi valorificate mai bine, pe sume mai mari⁷³.

Între comunitate şi Kedoşa funcţiona astfel o relaţie reciproc profitabilă, Kedoşa desfăşura micile ei activităţi colaterale, liderii ei

⁶⁸ ACSIER, Fond I, dosar 297 (1893–1912), f. 100.

⁶⁹ Idem, Fond I, dosar 97 (1877–1907), f. 79 şi urm. Toate bilanţurile anuale menţionează subvenţii pentru *Bikur Holim* şi *Levaya*.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 79.

⁷¹ *Ibidem*, f. 78.

⁷² Idem, Fond II, dosar 92 (1936), f. 10.

⁷³ Idem, Fond I, dosar 73 (1901), f. 72–73.

primeau posturi și recunoaștere de la comunitate, dar contribuiau la întreținerea celorlalte așezăminte evreiești, ale căror venituri din gabelă, fabricarea azimelor și contribuția enoriașilor, nu erau întotdeauna suficiente⁷⁴.

Devenind în 1908 doar o secțiune a comunității, atribuțiile Kedoșei au decăzut. Ea se opunea tacit forului central, făcându-l pe criticul Regulamentului din 1936 să-i solicite să nu-și depășească atribuțiile, „o frumoasă și morală menire, în fața căreia trebuie să te închini, mai ales dacă e săvârșită cu acea nobilă detașare de cele lumești, în fața morții, cu abnegațiune, bunătate și milă omenească”⁷⁵. Mai precis, Kedoșa nu ar fi avut dreptul să facă încasări în nume propriu⁷⁶.

O altă activitate a Confreriei o reprezenta întreținerea Azilului de bătrâni al acesteia, construit pe cheiul Dâmboviței, în 1895, fiind întreținut până în 1910 din bugetul propriu al societății, pe un teren furnizat tot de o „afacere evreiască”. Prin actul de vânzare-cumpărare încheiat la 24 martie 1884 la Tribunalul Ilfov, o familie sefardă, Anton și Aneta Anderla, vindea această proprietate Confreriei⁷⁷. Evoluția ulterioară a acesteia denotă preocuparea de a-și securiza material membrii după 1908, când s-a făcut fuziunea cu Comunitatea. În acel moment, cum relevă criticul, comentând cele două Regulamente din 1908 și 1936, azilul a intrat în proprietatea CIRSB, în condiții foarte avantajoase pentru Confrerie (Hevra Kedoșa). Azilul a păstrat numele Confreriei, dar era întreținut de Comunitate, membrii Kedoșei erau înmormântați pe cheltuiala Comunității, fondul modest al Confreriei, conform uzanțelor, era depus la trezoreria Comunității, dar dobânzile nu mergeau spre constituirea vreunui fond de rezervă, ci erau împărțite lunar membrilor azilanți ai Confreriei deținători de conturi, pentru folosința lor proprie⁷⁸. Azilul este menționat în documentele comunitare

---

⁷⁴ Raoul Siniol, *Momente sefarde*, p. 111.

⁷⁵ ACSIER, Fond II, dosar 92 (1936), f. 5, Raport din 11 dec. 1936 înregistrat la destinatar cu nr. 76 bis.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 15, criticul consideră că sunt sume impuse nestatutar și că doar Comunitatea poate să facă încasări.

⁷⁷ Idem, dosar 307 (1884–1921,1941), act de vânzare-cumpărare teren și casă legalizat la Tribunalul Ilfov, Secția de Notariat, martie 1884, nr. 2234.

⁷⁸ Idem, dosar 92 (1936), f. 7, criticul anonim (memoriul înaintat președintelui Comunității, Marco Presente, nu este semnat) scrie că fondul Confreriei este depus la Comunitate, dar pentru uzul personal al azilanților, nu pentru vreun scop statutar al Confreriei.

„ca unul dintre imobilele neproducătoare ale Comunităţii”. Cu toate acestea, noul Regulament, deşi criticat, al Confreriei, adoptat fără consultarea Comunităţii, declară azilul în proprietatea Confreriei, nu a Comunităţii⁷⁹.

Explicăm toate aceste mici confruntări între Confreria Sacră şi Comunitate prin caracterul limitat al oportunităţilor furnizate de economia comunitară şi prin arealul restrâns al activităţii Confreriei (Kedoşei), respectiv, cimitirul şi împrejurimile acestuia. Acest areal rămâne fix, pe când societăţile de profil se înmulţesc, la fel şi pretenţiile acestora asupra cimitirului. Apare chiar şi o societate cu profil *ornamental*, „Gan Eden”, a cărei activitate va fi lăudată în Dările de seamă ale Comunităţii. Ca să împace concurenţa care, probabil, se accentuase după fuziunea din 1908, o Dare de seamă din perioada interbelică recomandă colaborarea pentru administrarea cimitirului unic între cele trei entităţi: Secţiunea I-a Administraţie a Comunităţii pe parte tehnică financiară, Kedoşa ca Secţiunea a V-a, pe parte topografică şi rituală, şi societatea Gad Eden, pe parte ornamentală⁸⁰. Supravieţuirea tuturor acestor societăţi era necesară nu numai din perspectiva creării de locuri de muncă şi a unor oportunităţi interne, dar şi din perspectiva coeziunii externe evreieşti. Tradiţia ajutorării fraţilor din Palestina, la care se adăuga şi acţiunea sionistă de reclădire a Palestinei se perpetuau şi în secolul al XX-lea. Astfel, CIRSB îi transmitea Preşedintelui Kedoşei (devenită Secţiunea a V-a) că a primit o cerere de la „*Keren Kayemet LelIsrael*” să i se dea autorizarea de a face colecte în cutii sigilate pentru folosul Fondului Naţional Evreiesc pe tot parcursul lunii Ellul⁸¹.

Un alt aspect relevant mai puţin de scrierile istoriografice atestă caracterul contributiv filantropic al instituţiilor comunitare. Caritatea se susţinea prin contributivitate, în ambele comunităţi, sefardă şi askenadă, chiar dacă cea dintâi era mai înstărită. În Darea de seamă a Comisiunii pentru modificarea statutelor Comunităţii spaniole pe 1908 se spune: „tradiţiunile noastre religioase şi naţionale şi chiar demnitatea noastră ca grup social ne-a îndemnat să alipim de comunitate pe toţi israeliţii spanioli, fără deosebire, stabilind pentru fiecare îndatoriri materiale oarecum proporţionale cu starea sa. Am socotit că niciun sacrificiu bănesc nu e prea mare când e vorba de ocrotirea unor interese atât de

⁷⁹ *Ibidem*, f. 6.

⁸⁰ ACSIER, Fond II, dosar 92 (1936), f. 12.

⁸¹ Idem, Fond II, dosar 103 (1938), f. 51, cerere din 30 august 1938.

înalte și că o privațiune chiar este indicată pentru cei cu mai puține milioane, spre a se da un sprijin efectiv instituțiilor ce ne reprezintă”⁸².

Prin tradiție, frăția de înmormântare gospodărea cimitirul, avea un fond bănesc provenit din vânzarea parcelelor de mormânt, donații, amenzi. La rândul lor, frații plăteau taxă de admitere în societate, care la Sacra Sefardă, ca și la comunitate, era percepută pe clase. Un membru din clasa I plătea admitere 60 de lei, unul din clasa a doua probabil 30 de lei, deoarece un fiu de *roheț* (membru) plătea cu reducere 15 lei⁸³. Indiferent de nivelul material și în special pentru israeliții locali, comunitatea percepea o impunere strictă. De exemplu, nu se punea piatră sepulcrală, decât atunci când defuncții erau la zi cu taxele comunitare. Astfel, în 1912, sunt mai multe cereri de punere a pietrelor sepulcrale⁸⁴. Dimpotrivă, membrii care erau cu taxele la zi aveau facilități. Deoarece Hevra Kedoșa din București era forul central al societăților comunitare de acest tip din țară, cine plătea o contribuție de 5 lei la Sacra sefardă bucureșteană, putea fi admis ca membru în orice Sacra israelită din țară⁸⁵.

În privința donațiilor, ele reprezentau sume variabile sau obiecte de valoare. În 1900, Solomon Halfon a donat 7.000 lei în efecte și 757 lei numerar⁸⁶. Pe 15 mai 1913, soția lui Solomon Halfon, fost Președinte al Comunității și al Hevrei Kedoșa, care fusese ales *Paquid* (președinte onorific) pe viață, decedând în 1913, anunță că dorește să execute un legat al soțului și să doneze societății suma de 1.000 lei⁸⁷. Tot în memoria lui Solomon I. Halfon, o chitanță confirmă donarea de către prietenul său J.B. Brociner a unei sume de 20 de lei⁸⁸. Mai modest, o altă soție de membru donează în memoria acestuia cinci obligațiuni de credit județean și comunal⁸⁹, iar fiica unei membre donează o cupă de argint⁹⁰.

⁸² Idem, Fond I, dosar 297 (1893–1912), f. 98.

⁸³ Idem, dosar 300 (1919–1936), f. 9, 19 aprilie 1918, decizie de admitere; chitanțele de înscriere erau concepute pe clase, după cum arată cea a unui fiu de roheț, care plătea 15 lei.

⁸⁴ Idem, dosar 297 (1893–1912), f. 112–114, cereri de punere pietre funerare.

⁸⁵ *Ibidem*, f. 51, adresă din 10 mai 1914

⁸⁶ *Ibidem*, f. 4 (pentru comparație, în 1911, 1 kg de pâine costa 0,27 de bani, iar între 1900–1911, leul avea relativ aceeași valoare, vezi BNR, Istoria Leului, pdf.

⁸⁷ Idem, dosar 298 (1913–1914), f. 12, adresă către președintele Confreriei, Moritz Atias a văduvei bancherului, Esther Ernestina Solomon Halfon.

⁸⁸ Idem, dosar 80 (1906–1913), chitanță cu nr 17703 din 17/30 martie 1913.

⁸⁹ Idem, dosar 297 (1893–1914), f. 24, adresă din 11 martie 1905.

Donatori sunt şi din ţară, aşa cum relevă o scrisoare de mulţumire trimisă la Turnu Severin⁹¹.

În privinţa ajutoarelor, ele existau şi erau înscrise în buget⁹², dar, ca în orice instituţie evreiască, se acordau cu discernământ. La 13 mai 1893, Comitetul a respins cererea unui membru de a i se acorda o sumă mai mare, ca să plece la băi să se trateze. În schimb, a decis să acorde ajutor pentru plata a doi membri, printre care şi cel menţionat anterior⁹³. Cererile de ajutor se fac destul de des şi, dacă sunt pertinente, sunt acceptate. Ocazional, se acordă ajutoare şi pentru evenimente care nu fac obiectul activităţii Kedoşei. Un membru cere ajutor de 400 de lei pentru căsătorie şi i se admite⁹⁴. Există însă o atitudine pragmatică în gestionarea finanţelor, chiar şi la sefarzi, care au o poziţie socială şi o alură financiară mai proeminentă în Capitală. Când o membră, soţia unui fost medic al societăţii, cere un ajutor, i se reţin 100 de lei, dându-i-se doar 700, pe motiv că soţul său este dator societăţii pentru perioada când n-a mai putut funcţiona şi n-a trimis un înlocuitor⁹⁵. Iar printr-o scrisoare primită la 18 mai 1919, preşedintele este atenţionat de conducerea comunitară (acum Kedoşa era secţie din comunitate, deci îşi pierduse în mare parte autonomia) că, la înmormântarea unui enoriaş, s-a introdus şi o gustare suplimentară de 300 de lei şi este rugat să nu se mai repete⁹⁶. În privinţa săracilor înmormântaţi gratuit, în general era vorba de străini de comunitate⁹⁷. Totuşi, componenta caritabilă a rămas fundamentală, datorită prescripţiilor religioase înscrise în actul de fondare din 1811: „[...] Că această mare miţva (faptă bună, caritabilă) o vor face cu ajutorul lui Dumnezeu, că ordinea nouă instaurată va fi fără nicio constrângere şi fiecare evreu să intre în comunitate din convingere. Această miţva se va numi hesed şel emeth (binefacere adevărată) şi se va iniţia prin semnătură şi din convingere”⁹⁸.

⁹⁰ Idem, dosar 300 (1919–1936), f. 61.

⁹¹ Idem, dosar 297 (1893–1914), f. 109, scrisoare de mulţumire a Confreriei din 1 ian. 1912 către fratele Sabetai A. Sabetai din Turnu Severin

⁹² *Ibidem*, f. 131, de ex. bugetul pe un an, 1 iulie 1912 – 30 iunie 1913; f. 57, cheltuielile Casei la 6 iunie 1914.

⁹³ *Ibidem*, f. 1.

⁹⁴ *Ibidem*, dosar 300 (1919–1936), f. 61.

⁹⁵ Idem, dosar 298 (1913–1914), f. 69.

⁹⁶ Idem, dosar 300 (1919–1936), f. 15.

⁹⁷ Idem, dosar 298 (1913–1914), f. 92.

⁹⁸ Idem, dosar 183 (1811–1911), f. 6.

Model de disciplină socială și organizare comunitară, *Hevra* sefardă bucureșteană a încercat în toată perioada interbelică să-și păstreze autonomia, să-și extindă fragilele atribuții din statut și să-și securizeze membrii, așa cum demonstrează și Regulamentul său necenzurat din 1936. Documentele ulterioare războiului, deși nu fac parte din sfera principală a investigației noastre, atestă existența *Kedoșei* sefarde și după 1950, în ultima etapă a existenței Comunității Israelitilor de Rit Sefard din România ilustrând perenitatea unei instituții definitorii pentru tradiția evreiască.